

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.4>

Бугаєнко С. А.,

аспірантка

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТИ РОСЛИН

Анотація. Дана стаття присвячена визначенню державних органів, які встановлюють правовий режим у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин. Визначено повноваження Кабінету Міністрів України як вищого органу у системі органів виконавчої влади, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, як контролюючого органу та Міністерства аграрної політики та продовольства України, як компетентного органу у сфері охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин, адже, на нього покладено перелік завдань у сфері, пов'язаною з охороною прав на сорти рослин. Уповноваженою установою на проведення науково-технічної експертизи сортів рослин є Український інститут експертизи сортів рослин.

Встановлено, що контролюючим органом у сфері охорони прав на сорти рослин є Держпродспоживслужба та визначено види контролю, які даний орган здійснює. Державною установою, на яку покладається проведення науково-технічної експертизи сортів рослин є Український інститут експертизи сортів рослин, який діє на підставі статуту

Підняте питання щодо проблем, які виникають під час укладення ліцензійних договорів на використання сортів рослин. Проведено аналіз судової практики та наведено приклад судового рішення, у якому розглядається порушення прав інтелектуальної власності на сорти рослин.

Проілюстрований приклад проведення Мережею Центрів підтримки технологій та інновацій (TISC), що функціонує в структурі національного патентного відомства – УкрНОІВІ, просвітницьких заходів та інформаційно-консультативної підтримки та послуг з питань охорони інтелектуальної власності, комерціалізації та просування інновацій в Україні та за кордоном.

Наведений перелік іноземних країн в яких є спеціальні патентні суди, в яких розглядаються справи, пов'язані із порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності. Розглянуте питання запуску Вищого суду з питань інтелектуальної власності, адже створення такого суду, спрямоване на вирішення численних питань у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

У кінці статті, наведений загальний висновок про державні органи, діяльність яких пов'язана з охороною та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин та проблеми, які існують на сьогодні.

Ключові слова: Мінагрополітики, компетентний орган, контролюючий орган, Держспоживслужба, реєстри, сорти рослин, спеціалізований суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Buhaienko S. A. The role of state authorities in the protection and enforcement of intellectual property rights to plant varieties

Abstract. This article is devoted to the definition of state authorities which establish the legal regime in the field of protection and enforcement of intellectual property rights to plant varieties. The author defines the powers of the Cabinet of Ministers of Ukraine as the highest body in the system of executive authorities, the State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection as the controlling body and the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine as the competent authority which is the main body in the field of protection of intellectual property rights to plant varieties, since it is entrusted with a list of tasks in the field related to protection of rights to plant varieties. The Ukrainian Institute of Plant Variety Expertise is an authorized institution to conduct scientific and technical examination of plant varieties.

It is established that the State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection is the controlling body in the field of plant variety rights protection and the types of control it exercises are defined. The state body responsible for conducting scientific and technical expertise of plant varieties is the Ukrainian Institute of Plant Variety Expertise, which operates on the basis of the Charter.

The issue of problems arising in the course of concluding license agreements for the use of plant varieties is raised. The author analyzes the case law and provides an example of a court decision that addresses

infringement of intellectual property rights to plant varieties. The reasons for infringement are often preceded by low awareness of the owners of property rights and rights to distribute plant varieties, since the issue of effective commercialization depends on the stage of granting licenses for the use of the said intellectual property. The article illustrates the example of the Network of Technology and Innovation Support Centers (TISC), which operates within the structure of the national patent office – UKRNOVI, conducting educational activities and providing information and advisory support and services on intellectual property protection, commercialization and promotion of innovations in Ukraine and abroad.

The list of foreign countries with special patent courts, where cases related to infringement of intellectual property rights are considered, is provided. The issue of launching the High Court of Intellectual Property is considered, since the creation of such a court is aimed at resolving numerous issues in the field of intellectual property rights protection.

The article concludes with a general conclusion about the state authorities whose activities are related to the protection and enforcement of intellectual property rights to plant varieties and the problems that exist today.

Key words: *Ministry of Agrarian Policy, competent authority, supervisory authority, State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection, registers, plant varieties, specialized court, High Court of Intellectual Property.*

Постановка проблеми. На сьогодні, в Україні створені та функціонують державні органи, які здійснюють охорону та захист прав інтелектуальної власності на сорти рослин. Однак, не всі функції, якими наділені державні органи, виконуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням правової охорони сортів рослин присвячувалася увага у роботах багатьох авторів, зокрема, сучасний стан діяльності державних органів у сфері охорони прав на сорти рослин розглянули Світличний О.П. [10] та Савіцька В.В. [14; 16], повноваження Мінагрополітики та проблеми із веденням реєстрів досліджувала Іськова О.В. [11], Радченко А.М. [15] дослідила ряд нормативно-правових актів виданих Мінагрополітики, Кісліцина І. приділила увагу створенню Вищого суду з питань інтелектуальної власності [12], Захарчук О.В. розглянув теоретико-методологічні та практичні основи функціонування ринку сортів рослин [13]. Також, 22 грудня 2023 року Українським інститутом експертизи сортів рослин був затверджений звіт про науково-дослідну роботу на тему «Розробка правових та методичних аспектів охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин» авторів Бобонич Є.Ф., Голіченко Н.Б., Гринів С.В., Завальнюк О.І., Попова О.П., Ткачик С.О., Захарчук О.В., Хоменко Т.М., які дослідили норми чинного законодавства та розробили пропозиції щодо його вдосконалення, які нині є досить актуальними [9].

Мета статті. Метою даної статті є визначення державних органів та їхніх функцій

у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, держава встановлює загальний правовий режим, за яким за авторами сортів рослин, селекціонерами та іншими правоволодільцями закріплюються особисті немайнові, майнові права на сорти рослин та права на поширення сортів рослин, визначаються механізми, що забезпечують їх реалізацію та захист в разі порушення. Законодавством України визначено діяльність відповідних державних органів за визнанням, відновленням прав на сорти рослин, а також усунення перешкод, що заважають реалізації прав і законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

Більш детально розглянемо повноваження та функції двох державних органів публічного права, у сфері охорони прав на сорти рослин, а саме: Кабінета Міністрів України та Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади [17] та відповідно до ст. 6 ЗУ «Про охорону прав інтелектуальної власності на сорти рослин» здійснює наступні повноваження у сфері охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин:

«спрямовує і координує роботу центральних органів виконавчої влади щодо виконання цього Закону;

видає нормативно-правові акти з питань охорони прав на сорти рослин;

організовує міжнародне співробітництво з питань охорони прав на сорти рослин;

утворює консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи для забезпечення ефективності реалізації своїх повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин із забезпечення конституційних прав і свобод громадян України щодо регулювання їхніх майнових і немайнових відносин, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом інтелектуальної власності на сорти рослин;

визначає порядок ведення Реєстру заявок, Реєстру патентів, Реєстру сортів, Реєстру представників;

визначає розмір та порядок сплати зборів за дії, пов'язані із забезпеченням виконання повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин» [1].

Відповідно до Положення «Про Міністерство аграрної політики та продовольства України» [2], «Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України», яке є компетентним органом. Мінагрополітики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує:

формування та реалізує державну аграрну політику, державну політику у сферах сільськогосподарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, тваринництва, рослинництва, розвитку сільських територій, садівництва, виноградарства, виноробства, хмелярства, харчової і переробної промисловості (далі – сфери агропромислового виробництва), технічну політику у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу, сільського розвитку, розвитку фермерства, сільськогосподарської кооперації, сільськогосподарської дорадчої діяльності, моніторингу та родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення, насінництва та розсадництва;

сприяє розвитку інноваційної діяльності в галузі сортовивчення і охорони прав на сорти рослин» [2].

Варто зазначити, що повноваженнями щодо ведення Державного реєстру сортів

рослин спочатку був наділений Мінагрополітики. Однак, постановою Кабінету Міністрів України від 06.11.2019 № 916 затверджено «Порядок ведення Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні» відповідно до якого ведення зазначеного реєстру було покладено на Мінекономіки. Проте, у 2021 році повноваження з ведення реєстру повернули Мінагрополітики.

Варто зауважити, відповідно до «Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» пунктом 14 визначено «Реєстрацію представників здійснює Компетентний орган», а пунктом 27 зазначено «рішення комісії про відмову в реєстрації може бути оскаржене в місячний строк до Компетентного органу» [4], проте, наразі атестація кандидатів у представники інтелектуальної власності на сорти рослин не проводиться. У той же час, відповідно до п.п. 142 п. 3 Положення [2] на Мінагрополітики покладений наступний обов'язок «затверджує положення про комісію з апеляцій, її склад та порядок розгляду апеляцій» [2], що залишається нереалізованим.

Також серед повноважень Мінагрополітики передбачено ведення Реєстру представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Проте, відповідно до інформації розміщеної на вебсайті Мінагрополітики <https://minagro.gov.ua/tag/roslinnictvo>, згаданого реєстру немає, принаймні, у відкритому доступі, що не дає змогу заявникам, переглянути всіх атестованих представників та самостійно вибрати одного з поміж них.

Також, пропонуємо звернути увагу, на те, що Мінагрополітики «вживає заходів, спрямованих на техніко-технологічне переоснащення сфер агропромислового виробництва, сприяє розвитку машинобудування для агропромислового комплексу, енергозбереження, координації інноваційних проектів, зокрема» [2]: «забезпечення формування баз даних про технології та/або їх складові, майнові права, зокрема про майнові права інтелектуальної власності, які належать підприємствам, науковим установам, організаціям, що належать до сфери управління Мінагрополітики, та доступ до них осіб, заінтересованих у використанні певної технології та/або її

складових» [2], однак, наразі такі бази даних Мінагрополітики не ведуться.

При розгляді практики інших країн, виявлено, що у США, створена Служба сільськогосподарських досліджень (далі – ARS), яка є головним агентством наукових досліджень у сфері сільського господарства та підпорядкована Міністерству сільського господарства США (далі – USDA). Ця установа містить на своєму вебсайті перелік технологій, доступних для ліцензування та/або партнерства від USDA ARS.

Серед технологій наводяться відомості, як про подані патентні заявки, так і про видані патенти. Також, будь-які зацікавлені суб'єкти можуть переглянути перелік біологічних матеріалів, доступних для ліцензування. Наразі всі технології розподілені у шести секціях за напрямом (захист тварин та продукції, біоенергетика та навколишнє середовище, виробництво сільськогосподарських культур та захист рослин, харчова обробка та продукти, матеріали та методи, біологічні матеріали) [7].

Окрім цього, ARS надає науковцям рекомендації щодо патентного захисту результатів їхніх досліджень, а також щодо ліцензування їх результатів дослідження, сприяння комерціалізації винаходів через надання їх у використання шляхом укладення ліцензійних договорів. Рекомендації надаються через онлайн зустрічі та виїзні консультації, тренінги [8].

Беручи до уваги досвід США, вважаємо, такі дії ефективною підтримкою для здійснення трансферу технологій в аграрній сфері.

Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який реалізує державну політику у галузі насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), реєстрації та обліку машин в агропромисловому комплексі, державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти

рослин, насінництва та розсадництва [5], яка відповідно до Положення здійснює «ринковий нагляд в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва» [5]. Стосовно сфери охорони прав на сорти рослин Держпродспоживслужба відповідно до п.п. 5 п. 4 Положення здійснює наступний контроль за:

«дотриманням юридичними особами вимог законодавства з охорони прав на сорти рослин у сфері виробництва, використання, зберігання, реалізації та розмноження садивного матеріалу сортів рослин;

збереженістю сортів рослин, реєстрацією ліцензійних договорів на їх використання та виплатою авторської винагороди;

веденням первинного насінництва власниками майнових прав інтелектуальної власності та підтримувачами сортів рослин;

набуттям прав на сорти рослин та їх реєстрацією;

ввезенням в Україну садивного матеріалу (насіння) незареєстрованих в Україні сортів рослин;

дотриманням особистого немайнового права авторства на сорт, майнового права власника сорту, права попереднього користування і права при відновленні прав на сорт, права на поширення сорту в Україні, прав автора сорту в разі відмови власника від майнового права на сорт, порядку вивезення з України посадкового матеріалу (насіння) сортів рослин, що містять об'єкт інтелектуальної власності, вимог угоди, укладеної між роботодавцем та автором сорту щодо виплати справедливої винагороди» [5].

Державною установою, на яку покладається проведення науково-технічної експертизи сортів рослин є Український інститут експертизи сортів рослин, який діє на підставі статуту [3].

Варто враховувати, що створення нових об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі сортів рослин, та здійснення їх комерціалізації, є важливим не тільки для селекції

онерів чи авторів сортів, власників патентних прав, а й для інших суб'єктів, таких як фермери, агрохолдингові компанії та держава в цілому.

У тих випадках, коли аграрні компанії чи інші зацікавлені особи прагнуть використувати сорти рослин, зобов'язані звернутися до володільця прав інтелектуальної власності на сорти рослин для укладення ліцензійного договору. Реєструє згадані договори Мінагрополітики, відповідно до затвердженої «Інструкції про реєстрацію договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт і договору щодо дозволу на використання сорту» від 10.05.2022 № 277. Відповідно до даної інструкції [6], для укладення ліцензійного договору вимагаються лише основні умови (такі, як сторони ліцензійного договору, предмет ліцензійного договору, номер патенту, тощо).

Однак, на наш погляд проблемним питанням постає те, що власники майнових прав на сорти рослин, укладаючи ліцензійні угоди не завжди коректно викладають умови в договорах, особливо, ті що стосуються виплати роялті, відповідальності, використання сортів рослин та процедур вирішення спорів. Неправильно викладені умови в ліцензійних договорах призводять до зловживань ліцензіатами, зокрема не сплата роялті за користування сортами рослин, а в подальшому неможливості власниками майнових прав та прав на поширення сортів рослин стягнення винагороди за використання сортів рослин та пені через відсутність належних доказів використання ліцензіатом сортів рослин.

Прикладом до згаданого, наводимо справу господарського суду від 15.02.2021 року за № 922/3811/20. Відповідно до якої, Інститут рослинництва імені В.Я. Юр'єва Національної академії аграрних наук України (позивач) та ТОВ «Семагро» (відповідач) уклали ліцензійний договір № 74-А від 07.02.2017 за яким позивач надав відповідачу дозвіл на використання сорту гороху посівного «Меценат» [18].

Згідно з цим договором, позивач передав насіння розсаднику для розмноження другого року гороху посівного сорту «Меценат» у кількості 1100 кг, а відповідач зобов'язався оплатити відповідні платежі за цим догово-

ром. Пунктом 4.1 цього договору були визначені ставки роялті, які обчислюються залежно від обсягів та способів використання насіння відповідачем [18].

Позивач просив суд стягнути з відповідача суму роялті у розмірі 4 103,00 грн. згідно з цим ліцензійним договором. Однак суд відхилив цю вимогу, оскільки, позивач не надав достатніх доказів продажу насіння відповідачем юридичним або фізичним особам [18]. Крім того, згідно з додатковою угодою від 23.04.2019 до цього ліцензійного договору, якщо насіння переведено у товарне зерно та реалізовано ліцензіатом, встановлюється окрема винагорода. Однак, строк дії договору не був подовжений, що й стало підставою для відмови позовних вимог [18].

Також, 18.02.2020 між позивачем та відповідачем було укладено договір № 10-Ф1-20 на реалізацію наукової продукції. Такий договір передбачав поставку 300 кг насіння соняшнику гібриду першого покоління (F1) під назвою «Добродій» на суму 32 400,00 грн. [18]. Відповідно до п. 1.1 договору, розробник (позивач) передає насіння соняшнику гібриду першого покоління (F1) «Добродій», що є його науковою продукцією, а споживач (відповідач) приймає його і сплачує платіж згідно умов договору.

Судом встановлено, що укладений договір за своєю правовою природою є договором поставки певного сорту рослин та не є ліцензійним договором у розумінні ст. 1109 ЦК України [18]. Відсутність у договорі умов щодо надання ліцензії на використання сорту рослин підтверджує цей висновок.

Позивач вимагав сплати роялті відповідно до «ліцензійного» договору, а також пеню [18]. Однак, суд відмовив у задоволенні цієї вимоги, оскільки судом було встановлено, що договір не містить умов щодо передачі ліцензії. Також, суд відхилив наданий позивачем гарантійний лист від відповідача про сплату суми роялті в розмірі 9450,00 грн. згідно з рахунком № 157 від 18.02.2020 та акт № 80 приймання-здавання робіт. Оскільки, суд не вважає це належним та допустимим доказом, що доводить надання позивачем відповідачеві невиключної ліцензії на використання зазначеного сорту соняшнику [18].

У даній справі суд відмовив у задоволенні позовних вимог. Проаналізувавши дане рішення робимо висновок про те, що у випадку з насінням соняшнику гібриду (F1) позивач уникнув би порушення своїх майнових прав, якби у договорі був чітко визначений предмет, а також вид ліцензії, яка надається.

Додатково, проаналізувавши ряд судових справ, пов'язаних з порушенням ліцензійних договорів щодо використання сортів рослин, вбачається, що власники майнових прав, часто, не можуть захистити свої права у судовому порядку лише з причин закінчення строку позовної давності для звернення до суду.

Стосовно вирішення в Україні спорів з питань порушень прав інтелектуальної власності на сорти рослин, такі справи розглядаються господарськими, загальними та адміністративними судами.

У той же час, за кордоном такі спори розглядають «Спеціалізовані суди або спеціалізовані палати для розгляду справ у сфері інтелектуальної власності (ІВ) є у Великій Британії, Франції, Німеччині, Італії, Королівстві Нідерландів, Сполучених Штатах Америки тощо. Досвід цих країн переконливо свідчить, що створення спеціалізованого суду для розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, є запорукою поглиблення спеціалізації судів і суддів, підвищення кваліфікації останніх у сфері права інтелектуальної власності, забезпечення єдності судової практики та прогнозованості» [9, с. 70].

Зокрема, у Німеччині «для врегулювання спірних питань пов'язаних із сортами рослин функціонує Апеляційний комітет та Адміністративний суд» [9, с. 69].

Для здійснення ефективного захисту порушених прав інтелектуальної власності, необхідним залишається створення спеціальних судів. Відповідно до Указу Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 року № 299/2017 щодо створення спеціалізованого суду, який розглядатиме спори у сфері інтелектуальної власності [19]. Однак, створення цього суду залишається призупиненим. Як зазначає О. Кочина перш ніж Вищий

суд з питань інтелектуальної власності розпочне свою роботу, парламент України повинен ухвалити закон, який встановить правовий статус цього суду, його повноваження, склад та процедуру відбору суддів як до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, так і до Апеляційної палати цього суду [20].

Враховуючи викладене вважаємо за доцільне посилити просвітницьку діяльність у сфері охорони та захисту прав на сорти рослин, оскільки важливо, щоб власники майнових прав та прав на поширення сортів рослин отримували належну інформаційну допомогу щодо реалізації їх прав на селекційні досягнення.

В Україні, на сьогодні, створена Мережа Центрів підтримки технологій та інновацій (TISCs), що «функціонує в структурі національного патентного відомства – УКРНОІВІ» [21]. Місія TISC полягає у наданні «інформаційно-консультативної підтримки та послуг з питань охорони інтелектуальної власності, комерціалізації та просування інновацій в Україні та за кордоном» [21]. «Просвітницька робота TISC направлена на збільшення рівня обізнаності із способами захисту інтелектуальної власності, виховання правової культури споживання ОПІВ в населення та поглиблення комунікації із стейкхолдерами інноваційного та креативного середовища України» [22]. Тому, враховуючи діяльність, TISC, вважаємо, Мінагрополітики повинно також забезпечувати інформаційно-консультативну підтримку з питань комерціалізації сортів рослин.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади та володіє рядом повноважень у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин, серед яких, спрямування та координація діяльності центральних органів виконавчої влади, видання нормативно-правових актів та встановлення порядку ведення реєстрів, тощо.

Контролюючим органом у сфері охорони прав на сорти рослин є Держпродспоживслужба, а компетентним органом, який формує та реалізує державну аграрну політику,

включаючи охорону прав на сорти рослин є Мінагрополітики. Мінагрополітики здійснює ряд функцій відповідно до Положення. Однак, деякі функції не виконуються, зокрема, проведення атестації патентних повірених та відповідно ведення реєстру патентних повірених.

Вважаємо за доцільне активізувати проведення просвітницької діяльності щодо процедур надання правової охорони на сорти рослин та здійснення їх комерціалізації, яка буде корисною для власників майнових прав на сорти рослин та прав на поширення сортів рослин.

Важливим залишається перейняти приклад іноземних країн щодо розгляду справ, пов'язаних із порушенням прав на об'єкти

інтелектуальної власності та запуску в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності, адже необхідність полягає у кваліфікованому судовому захисту володільців прав інтелектуальної власності.

Створення спеціалізованого суду забезпечить впевненість для науковців, селекціонерів та аграрних компаній, які інвестують в розвиток нових сортів рослин, що є важливим для аграрного сектору країни. Також, важливо забезпечити захист інтересів іноземних інвесторів, які вкладають свої ресурси в розвиток аграрного сектору України. Іноземні інвестори мають право на надійний судовий захист своїх інвестицій та інтелектуальної власності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-п#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
3. Статут Українського інституту експертизи сортів рослин від 06.12.2019 № 578. URL: https://sops.gov.ua/uploads/page/orders_of_the_competent_authority/578_statut.pdf.
4. Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин»: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1183 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 15 липня 2022 р. № 798). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-п#n23> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
6. Інструкція про реєстрацію договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт і договору щодо дозволу на використання сорту: Наказом Мінагрополітики від 10 травня 2022 року № 277. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13542> (дата звернення: 22.04.2024).
7. Інформація з вебсайту U.S. Department of Agriculture's Agricultural Research Service (ARS). URL: <https://www.ars.usda.gov/about-ars/> (дата звернення: 22.04.2024).
8. Technology Transfer Office Brochure of U.S. Department of Agriculture's Agricultural Research Service (ARS). URL: [https://www.ars.usda.gov/ARSUserFiles/ott/New%20Website/Office%20of%20Technology%20Transfer%20\(OTT\)/Metrics,%20Materials,%20Success%20Stories/Trifold%20Brochure_OTT%20Jan%2014%202020.pdf](https://www.ars.usda.gov/ARSUserFiles/ott/New%20Website/Office%20of%20Technology%20Transfer%20(OTT)/Metrics,%20Materials,%20Success%20Stories/Trifold%20Brochure_OTT%20Jan%2014%202020.pdf).
9. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка правових та методичних аспектів охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин» Є.Ф. Бобонич, Голіченко Н.Б., Гринів С.В., Завальнюк О.І., Попова О.П., Ткачик С.О., Захарчук О.В., Хоменко Т.М. 2023. С. 70.
10. Світличний О.П. Сучасна діяльність державних органів у сфері охорони інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. № 9/2022. С. 354-357. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-9/87.
11. Іськова О.В. Новели законодавства України у сфері охорони прав на сорти рослин у контексті європейської інтеграції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 101-104. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35779>.
12. Кісліцина І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7/2020. С. 383-388. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.7.65.

13. Захарчук О.В. Теоретико-методологічні та практичні основи функціонування ринку сортів рослин. – Київ: Видавництво «Алефа». 2009. С. 430.
14. Савіцька В.В. Суб'єкти управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч.3. С. 228-233.
15. Радченко А.М. Сорт рослин як об'єкт аграрних правовідносин.. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 1 (17). С. 73–77.
16. Савіцька В.В. Адміністративно-правові засади охорони селекційних досягнень у рослинництві України : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. В. Савіцька; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2016. – 18 с. – укр.
17. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
18. Рішення Господарського суду Харківської області від 05.02.2021 р. у справі № 922/3811/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94864894>.
19. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 року № 299/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>
20. Кочина О.С., Шевченко В.С. Новели правового регулювання захисту авторських прав у мережі Інтернет. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Вип. 80. 2023. С. 191-196.
21. Інформація з вебсайту Центру підтримки технологій та інновацій. URL: <https://tisc.nipo.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2024).
22. Інформація з вебсайту Українського інституту інтелектуальної власності. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/tisc#:~:text=Просвітницька%20робота%20TISC%20направлена%20на,інноваційного%20та%20креативного%20середовища%20України> (дата звернення: 22.04.2024).